

Кобець О. В. доктор психологічних наук,
професор, Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
<https://orcid.org/0000-0002-9096-6313>

Хуртенко О. В. кандидат психологічних наук,
доцент, Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
<https://orcid.org/0000-0002-2498-1515>

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ МЕХАНІЗМІВ ПСИХІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУБ'ЄКТА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті авторами презентовано результати емпіричного дослідження структурних елементів механізмів психічного регулювання суб'єкта навчальної діяльності. Дані кореляційного аналізу переконливо демонструють вплив мотиваційних компонентів на успішність, вплив компонентів сфери здібностей на успішність як незалежно один від одного, так і у взаємозв'язку. Це наочно підтверджує включеність окремих компонентів сфери здібностей та мотиваційної сфери до структури психологічного регулювання навчальної діяльності суб'єкта.

Ключові слова: механізми психічного регулювання; суб'єкт навчальної діяльності; сфера здібностей; успішність; мотиваційна сфера; психічне регулювання.

Вступ. Вивчення механізмів психічної регуляції дозволяє раціоналізувати діяльність, і, зокрема, може стати відправним пунктом вирішення організаційних проблем педагогічної психології. Крім того, стосовно організації педагогічного процесу у військовому закладі освіти саме у регуляції психічних станів і закріпленні правильних форм, переведенні їх у звичні типи поведінки (в особистісні якості) і полягає основний сенс навчання та виховання.

Мета дослідження – презентація результатів емпіричного дослідження структурних елементів механізмів психічного регулювання суб'єкта навчальної діяльності.

Теоретичне підґрунтя. Розробкою проблеми регуляції поведінки займалися О. Конопкін, Г. Нікіфоров, А. Осніцький, А. Висоцький, В. Іванніков, В. Калін, В. Котирло, К. Левін, С. Рубінштейн, В. Селіванов та ін. Особливий інтерес викликають останні дослідження українських психологів - Е. Балашова к сфері метакогнітивного моніторингу саморегульованого навчання студентів, М. Гриньової і М. Кононової у сфері саморегуляції навчальної діяльності та професійного розвитку студентської молоді, О. Стрижака у сфері саморегуляції як основи успішного професійного становлення студентів закладу вищої освіти та ін. [1; 2; 3 та ін.].

Методи дослідження - математико-статистичний аналіз: середні значення,

інтеркореляції, факторний і кластерний аналізи.

Результати і обговорення. У логіці опису отриманого емпіричного матеріалу автори прагнули розгляду отриманих результатів у трьох взаємозалежних напрямках. У першому, вивчаючи взаємозв'язок різних компонентів сфери здібностей суб'єкта з успішністю його навчальної діяльності шляхом виявлення зв'язку об'єктивно вимірних інтелектуальних та регулятивних здібностей з успішністю навчальної діяльності, зв'язків оцінки суб'єктом власних здібностей (самооцінки) та оцінки власної перспективи - із успішністю навчальної діяльності, визначення рівня адекватності самооцінки суб'єкта (здатність оцінки себе у реальному часі), автори прагнули показати, з одного боку, як і які компоненти сфери здібностей беруть участь у регуляції навчальної діяльності суб'єкта й впливають її успішність незалежно від мотивації. З іншого боку, незалежно від сфери здібностей, розглядали існування різних компонентів мотиваційної сфери, яка авторами розкладалася на три складові: базисну та дві провідні структури мотивації, тобто загальну спрямованість (спрямованість на взаємодію, спрямованість на завдання, особисту спрямованість), мотивації досягнення та афіліації - прагнули також охарактеризувати вплив компонент мотиваційної сфери на успішність навчальної діяльності через виявлення взаємозв'язку різних структурних компонентів

Питання психології

мотиваційної сфери та визначення особливостей цих взаємозв'язків у порівнянні з успішністю навчальної діяльності. У другому напрямку автори прагнули визначити структурні зв'язки різних компонентів мотиваційної сфери та сфери здібностей шляхом виявлення зв'язку структур здібностей та мотивацій у порівнянні з успішністю навчальної діяльності, виявлення залежності між самооцінкою суб'єкта та структурою його мотиваційної сфери. І, нарешті, третій напрямок дослідження стосується виявлення вікових та статевих особливостей взаємозв'язків мотивації та здібностей суб'єкта у регуляції його навчальної діяльності: у першому випадку, у цілому, - за вибіркою обстежуваних, у другому - на основі типології інтелектуальних здібностей; у третьому - на основі побудованої типології констеляцій мотивацій досягнення та афіліації. Тобто вже не лише зв'язку структурних компонентів сфери здібностей зі структурними компонентами мотиваційної сфери, але й якась група суб'єктів (з таким типом здібностей або мотиваційних констеляцій), усередині якої автори і прагнули показати, як здібності пов'язані і взаємопов'язані з мотивацією у структурі психологічного регулювання навчальної

діяльності, а також показати, як ці зв'язки впливають на її успішність.

Таким чином, у виконаній роботі було визначено три площини аналізу та три групи висновків. І тому здійснювався достатньо глибокий математико-статистичний аналіз: середні значення, інтеркореляції, факторний і кластерний аналізи. При обробці та аналізі результатів проведених досліджень автори прагнули як до класифікації суб'єктів, так і до можливого розгляду отриманих розподілів загалом, до розуміння існуючих зв'язків між залежностей. Цікавили і серединні (масові, типові) тенденції у групах обстежуваних та їхні типологічні градації.

Під час розгляду впливу компонентів сфери здібностей та мотиваційної сфери на успішність навчальної діяльності суб'єкта (за повною вибіркою суб'єктів виявлено:

залежності компонентів сфери здібностей як між собою, так і з успішністю навчальної діяльності (рис. 1);

залежності компонентів мотиваційної сфери як між собою, і з успішністю навчальної діяльності (рис. 2), зокрема, та залежності каузальним чином певних констеляцій мотивацій досягнення та афіліації як із загальною спрямованістю, так і з успішністю суб'єкта у навчальній діяльності.

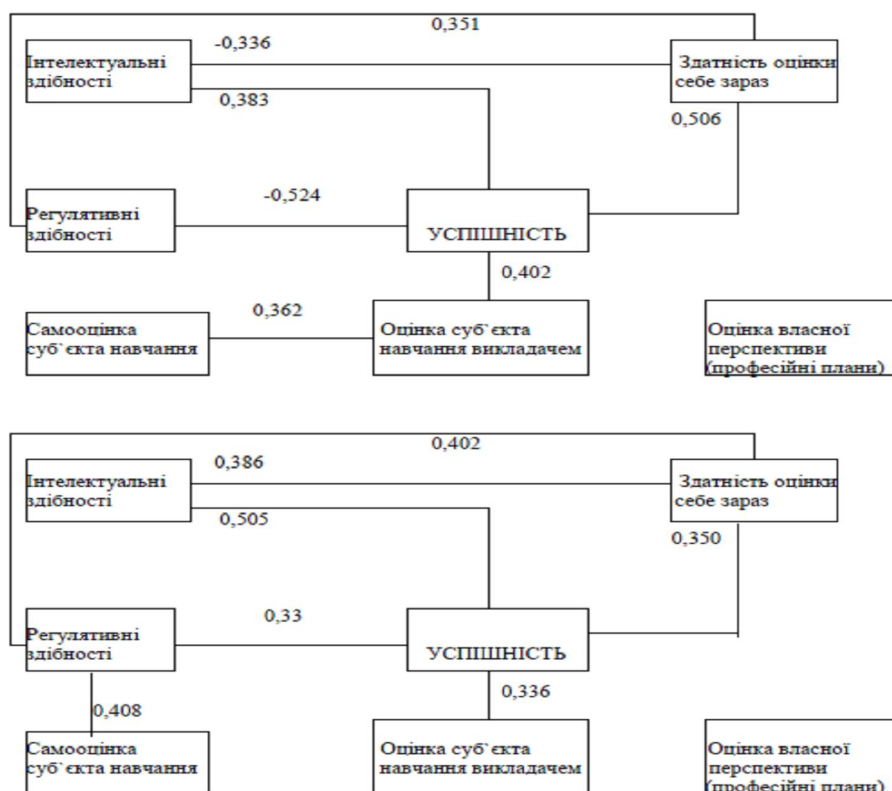

Рис. 1. Кореляційні плеяди, що характеризують взаємозв'язок між компонентами здібностей та успішністю навчальної діяльності на 0,1%, 1%, 5% рівнях значущості. Зверху - за вибіркою 1-ї групи (n = 250), внизу - за вибіркою 2-ї групи (n = 250). Цифрами вказано коефіцієнти кореляції за Спірменом.

Питання психології

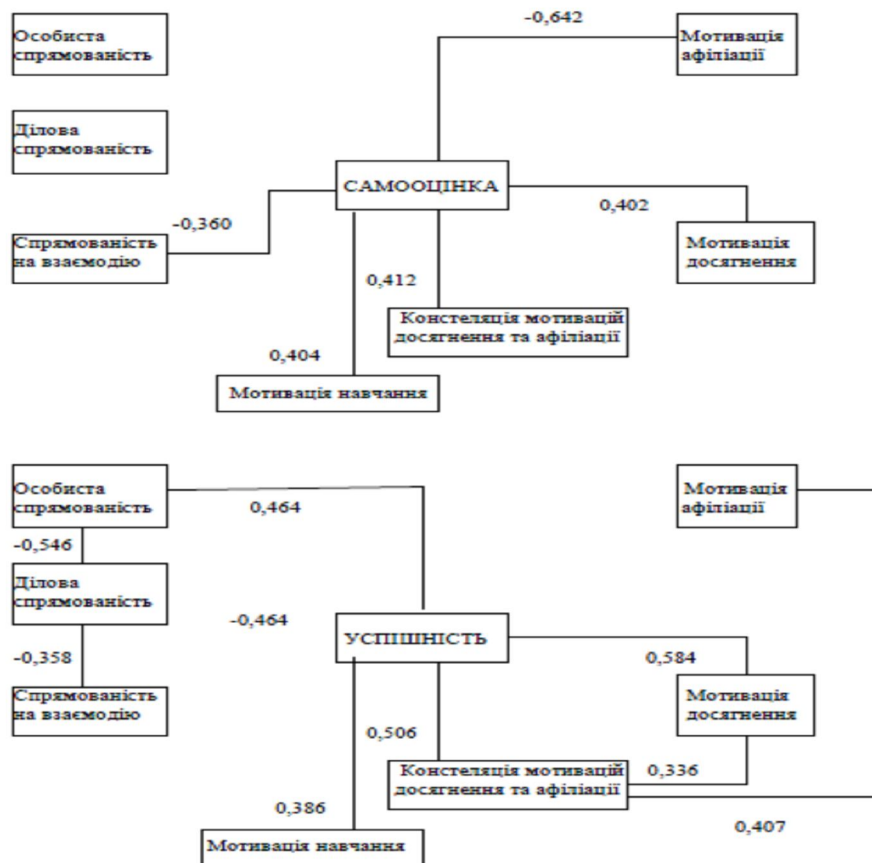

Рис. 2. Кореляційні плеяди, що характеризують взаємозв'язок між компонентами мотиваційної сфери та успішністю навчальної діяльності на 0,1%, 1%, 5% рівнях значущості. Зверху - за вибіркою 1-ї групи (n = 250), внизу - за вибіркою 2-ї групи (n = 250). Цифрами вказано коефіцієнти кореляції за Спірменом.

Під час вивчення зв'язків структур здібностей та мотивацій у порівнянні з успішністю навчальної діяльності виявлено кореляційні плеяди - зв'язок структурних компонентів мотиваційної сфери із структурними компонентами сфери здібностей суб'єкта за ступенем успішності навчальної діяльності. А саме кореляційні плеяди зв'язку структурних компонентів сфери здібностей та мотиваційної сфери суб'єкта за ступенем успішності у навчальній діяльності демонструють, що суб'єкти з високим рівнем успішності навчальної діяльності мають значні позитивні зв'язки ($p=0,01$) з такими компонентами, як здатність оцінювати себе у теперішньому ($r=0,701$), інтелектуальні здібності ($r=0,629$), оцінка викладача ($r=0,525$), констеляції мотивацій досягнення та афіліації ($r=0,521$), ділова спрямованість ($r=0,402$), мотивація досягнення ($r=0,607$) та значний негативний зв'язок з мотивацією афіліації ($r=-0,548$) - 1-ша група;

позитивні значущі зв'язки з інтелектуальними здібностями ($r=0,527$), здатністю оцінки себе у реальному ($r=0,633$), оцінкою власної перспективи ($r=0,502$), констеляціями мотивацій досягнення та афіліації ($r=0,651$), мотивацією досягнення ($r=0,435$) - 2-га група;

суб'єкти із середнім рівнем успішності навчальної діяльності мають значні позитивні зв'язки з компонентами: регулятивні здібності ($r=-0,438$), спрямованість на взаємодію ($r=0,508$) та значний негативний зв'язок з оцінкою викладача ($r=-0,468$) - 1-ша група;

позитивні значущі зв'язки з оцінкою викладача ($r=0,515$), здатністю оцінки себе у цьому ($r=0,581$), констеляціями мотивацій досягнення та афіліації ($r=0,403$) і негативну - зі спрямованістю на взаємодію ($r=-0,459$) - 2-га група;

суб'єкти із низьким рівнем успішності навчальної діяльності мають значні позитивні зв'язки із компонентами: мотивація афіліації ($r=0,505$) та значний

Питання психології

негативний зв'язок - інтелектуальні здібності ($r=-0,604$), здатність оцінки себе у сьогоденні ($r=-0,634$), самооцінка ($r=-0,403$), констеляції мотивацій досягнення та афіліації ($r=-0,510$) - 1-ша група;

позитивні - мотивація афіліації ($r=0,625$), особиста спрямованість ($r=0,409$) та негативні - ділова спрямованість ($r=-0,389$), здатність оцінки себе у теперішньому ($r=-0,541$), констеляції мотивацій досягнення та афіліації ($r=-$

$0,645$) - 2-а група;

виявлення залежності між самооцінкою суб'єкта та структурою мотиваційної сфери.

Особливий інтерес представляє вивчення залежностей між самооцінкою суб'єкта та структурою мотиваційної сфери, оскільки самооцінка є загальновизнаним основним новоутворенням у цьому віці. Результати емпіричного дослідження подано на рисунку 3.

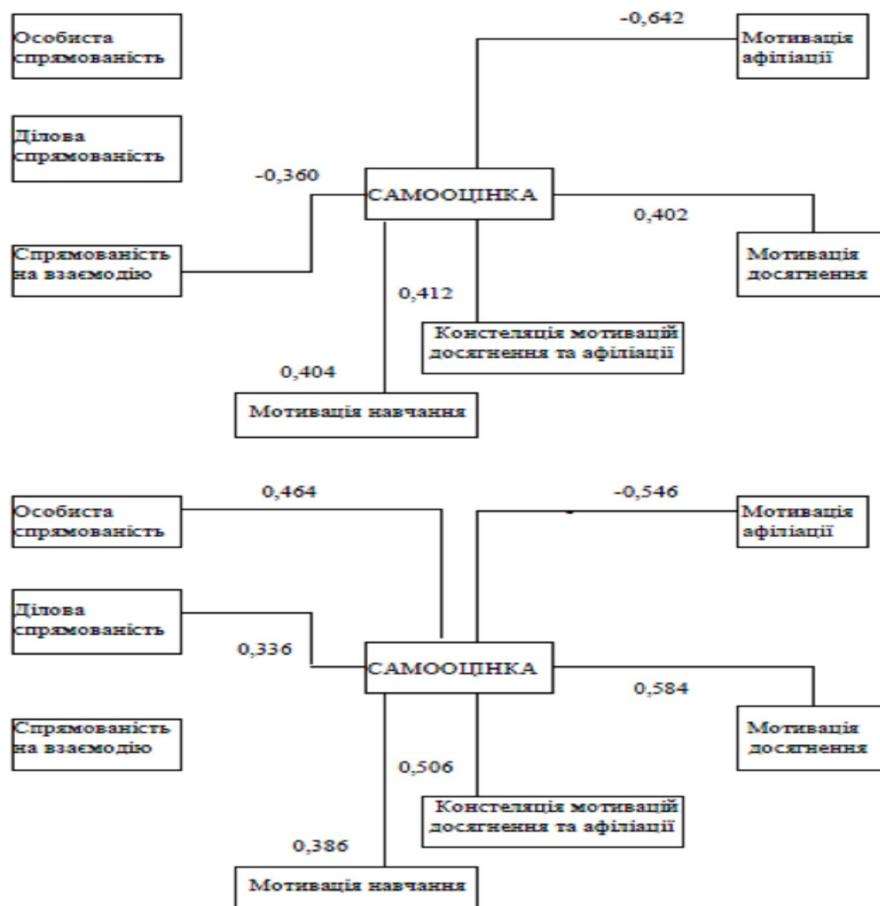

Рис. 3. Кореляційні плетиди, що характеризують взаємозв'язок між компонентами мотиваційної сфери та самооцінкою суб'єкта на 0,1%, 1%, 5% рівнях значущості. Зверху - за вибіркою суб'єктів 1-ї групи ($n = 250$), внизу - за вибіркою суб'єктів 2-ї групи ($n = 250$). Цифрами вказано коефіцієнти кореляції за Спірменом.

Висновки. Таким чином, за результатами емпіричного дослідження можна побачити, що дані кореляційного аналізу переконливо демонструють вплив мотиваційних компонентів на успішність, вплив компонентів сфери здібностей на успішність як незалежно один від одного, так і у взаємозв'язку. Це наочно підтверджує включеність окремих компонентів сфери здібностей та мотиваційної сфери до структури

психологічного регулювання навчальної діяльності суб'єкта. Однак цілісність картини взаємозв'язків компонентів сфери здібностей та мотиваційної сфери у структурі регуляції навчальної діяльності суб'єкта - його індивідуально-варіативний профіль можна охарактеризувати лише за допомогою кореляційного аналізу за загальною вибіркою обстежуваних (без врахування їхньої приналежності до статі та типології), що є недостатнім.

Питання психології

Список використаних джерел

1. Балашов Е. М. (2020). Метакогнітивний моніторинг саморегульованого навчання студентів : дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.07. Національний університет «Острозька академія». Острог. 504 с.
2. Гриньова М. В., & Кононова М. М. (2021). Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді : монографія. Полтава : Астроя, 384 с.
3. Стрижак Ю. О. (2021). Саморегуляція як основа успішного професійного становлення студентів закладу вищої освіти. *Імідж сучасного педагога*. № 3 (198). С. 68–71.

References

1. Balashov E. M. (2020). Metakognityvnyj monitoryng samoregul'ovanogo navchannja studentiv [Metacognitive monitoring of students' self-regulated learning]: dys. ... d-ra psychol. nauk: 19.00.07. Nacional'nyj universytet «Ostroz'ka akademija». Ostrog, 504 s. (in Ukrainian)
2. Gryn'ova M. V., & Kononova M. M. (2021). Samoreguljacija navchal'noi' dijal'nosti ta profesijnyj rozvytok students'koi' molodi [Self-regulation of educational activities and professional development of student youth]: monografija. Poltava : Astraja. 384 s. (in Ukrainian)
3. Stryzhak Ju. O. (2021). Samoreguljacija jak osnova uspishnogo profesijnogo stanovlennja studentiv zakladu vyshhoi' osvity [Self-regulation as a basis for the successful professional development of students of a higher education institution]. *Imidzh suchasnoho pedagoga*. № 3 (198). S. 68–71. (in Ukrainian)

Summary

Kobets O. doctor of psychological sciences, professor, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna

Khurtenko O. candidate of psychological sciences, associate professor, Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy

STRUCTURAL ELEMENTS OF THE MECHANISMS OF MENTAL REGULATION OF THE SUBJECT OF EDUCATIONAL ACTIVITIES

Introduction. Studying the mechanisms of mental regulation allows for the rationalization of activity, and, in particular, can become a starting point for solving organizational problems of pedagogical psychology. In addition, with regard to the organization of the pedagogical process in a military educational institution, the main meaning of education and training lies in the regulation of mental states and the establishment of correct forms, their transformation into habitual types of behavior (into personal qualities).

Purpose - to present the results of an empirical study of the structural elements of the mechanisms of mental regulation of the subject of educational activity.

Methods - mathematical and statistical analysis: mean values, intercorrelations, factor and cluster analyses.

Originality. In the logic of the description of the obtained empirical material, the authors sought to consider the obtained results in three interdependent directions. In the first, studying the interrelationship of various components of the subject's ability sphere with the success of his educational activity by identifying the relationship of objectively measured intellectual and regulatory abilities with the success of educational activity, the relationship of the subject's assessment of his own abilities (self-esteem) and assessment of one's own perspective - with the success of educational activities, determining the level of adequacy of the subject's self-assessment (the ability to assess oneself in real time), the authors sought to show, on the one hand, how and which components of the field of abilities participate in the regulation of the subject's educational activities and influence its success regardless of motivation. In the second direction, the authors sought to determine the structural connections of various components of the motivational sphere and the sphere of abilities by identifying the connection between the structures of abilities and motivations in comparison with the success of educational activities, identifying the dependence between the subject's self-esteem and the structure of his motivational sphere. And, finally, the third direction of research concerns the identification of age and gender characteristics of the interrelationships of the subject's motivation and abilities in the regulation of his educational activity: in the first case, in general, - according to the sample of the examinees, in the second - based on the typology of intellectual abilities; in the third - on the basis of the constructed typology of constellations of achievement and affiliation motivations.

Conclusion. Based on the results of the empirical study, it can be seen that the data of the correlation analysis convincingly demonstrate the influence of motivational components on success, the influence of components of the field of abilities on success both independently of each other and in relationship. This clearly confirms the inclusion of individual components of the sphere of abilities and motivational sphere in the structure of psychological regulation of the subject's educational activity. However, the integrity of the picture of interrelationships of the components of the sphere of abilities and the sphere of motivation in the structure of the regulation of the subject's educational activity - his individual-variable profile can be characterized only with the help of correlation analysis based on the general sample of examinees (without taking into account their gender and typology), which is not enough.

Keywords: mechanisms of mental regulation; subject of educational activity; sphere of abilities; progress; motivational sphere; psychoregulation.

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.
Received/Поступила: 10.01.23.